

**MEVALI VA MANZARALI DARAXTLARNING BARGXO'R
ZARARKUNANDALARI VA ULARNING DARAXTLARGA TA'SIRI**

Otayeva Gulzoda
UrDU magistri

Mevali va manzarali daraxtlar ishlab chiqarishda homashyo, qishloq xo'jaligida maxsulot beruvchi va atrof-muhit uchun toza havo manbai hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda inson hayoti uchun ham juda ko'plab ahamiyatli taraflari mavjud. Jumladan, mevali daraxtlarning mevasi istemol qilinsa, manzarali daraxtlar estetik zavq bag'ishlovchi va erkin kislorod (O_2) ishlab chiqaruvchisidir. Lekin, bu daraxtlarning kushandalari mavjud bo'lib, ular mevali va manzarali daraxtlarga zarar yetkazadi. Natijada daraxtlarning hayot faoliyati, rivojlanishi sekinlashadi, hosili kamayadi. Mevali va manzarali daraxtlar bilan oziqlanuvchilar bargxo'r zararkunandalar deyilib, ular daraxtlarning barglari va poyalari bilan oziqlanib, daraxtlarga zarar keltiradigan hasharotlar sanaladi. Quyida ularning ayrim turlari va daraxtlarga zarari bilan bilan tanishamiz:

Sog'ana (Lygus bugs) Tavsif: sog'ana yoki "Lygus" chivinlarining ko'plari o'rta kattalikda bo'lib, ko'pincha yashil yoki jigarrang rangda bo'ladi. Ular asosan o'simliklarning barglari, mevalari va novdalari bilan oziqlanadi. Sog'ana zararkunandalari ko'pincha gulli va mevali daraxtlarda uchraydi. Masalan, olma, shaftoli, uzum, nok va boshqa mevali daraxtlarda. Ta'siri: sog'ana barglarning sarg'ayishi va quruqlashishiga sabab bo'ladi. Ular o'ziga xos tarzda o'simlikning shirasini so'rib olishadi, bu esa o'simlikning rivojlanishini sekinlashtiradi. Daraxtdagi mevalar va barglar deformatsiyalanadi, mevalarda qora nuqta va chiziqlar paydo bo'lishi mumkin. Agar sog'ana ko'payib ketgan bo'lsa, mevalar mutlaqo nobud bo'lishi yoki juda zaif bo'lib qolishi mumkin.

Nazorat qilish usullari: Insektitsidlar yordamida kurashish mumkin. Ammo, kimyoviy vositalarni ehtiyotkorlik bilan ishlatish kerak, chunki ular ekosistemadagi foydali hasharotlarga zarar yetkazishi mumkin. Biologik nazoratda sog'anaga qarshi tabiiy yirtqichlar, masalan, qushlar va ba'zi boshqa hasharotlar yordamida kurashish mumkin. O'simliklarni vaqtida parvarishlash, sug'orish va o'g'itlashda ehtiyotkorlik bilan ish ko'rish zarur, chunki sog'ana ko'proq zaif va kuchsiz daraxtlarda ko'p uchraydi.

Bargxo'r chivinlar (Aphids) Tavsif: aphidlar (bargxo'r chivinlar) juda kichik, yumaloq yoki uzun shaklda bo'lib, ular ko'pincha o'simlik barglarining pastki tomonida yashiringan holda uchraydi. Ularning ranglari yashil, qora, sariq, yoki oq bo'lishi mumkin. Aphidlar asosan barglar, novdalar va qizil mevalarda yashaydi. Ular ko'plab mevali daraxtlar va manzarali daraxtlarga zarar yetkazishi mumkin. Ta'siri: aphidlar yashash sharoiti uchun

o'simliklarning sharbatini so'rib oziqlanadi. Bu o'simliklarning barglarini sarg'ayishiga, qurushi va to'kilishiga sabab bo'ladi. Aphidlar o'zlari bilan o'simliklar orasida viruslarni tarqatadi. Bular orasida meva va barglar deformatsiyasi, o'simlikning qurib nobud bo'lishiga olib keladigan kasalliklar mavjud. Nazorat qilish usullari: aphidlar bilan kurashish uchun insektitsidlardan foydalaniladi. Yaxshi natijalarga erishish uchun ular yangi chivinlar paydo bo'lishidan oldin ishlatilishi kerak. Biologik nazorat qilishda esa aphidlar uchun tabiiy kushandalar, masalan, yirtqich o'rgimchaklar, aphidlar bilan oziqlanadigan qushlar va ba'zi boshqa hasharotlar yordamida kurashish foyda beradi. Aphidlarga qarshi kurashishning tabiiy usullari ham mavjud bo'lib, bunda daraxtni sovuq suv bilan yuvish yoki zararkunandalarni qo'lda tozalash usullari ham foydali bo'lishi mumkin.

Qizil bargxo'r (Red Gum Lerp Psyllid) Tavsif: Qizil bargxo'r, yoki Red Gum Lerp Psyllid (*Glycaspis brimblecombei*) - bu eukalipt daraxtlarining eng katta zararkunandalaridan biridir. Bu zararkunanda eukalipt daraxt[barglariga tuxum qo'yadi, va uning lichinkalari barglar ichida rivojlanadi. Ular barglarning pastki tomonida o'zlarining issiq va yopishqoq chiqindilarini qoldiradilar. Ta'siri: lichinkalar barglarning shirasini so'rib olishadi va shu tarzda barglarning so'lib qolishiga, deformatsiyasiga olib keladi. Daraxtlar zaiflashadi, meval[yoki gulli daraxtlarda mevalar o'zining sifatini yo'qotadi. Nazorat qilish usullari: zararkunandalar bilan kurashishda kimyoviy insektitsidlar ishlatilishi mumkin. Ammo bu usulning yanada ekologik bo'lishi uchun muqobil tabiiy nazorat usullarini ham ko'rib chiqish kerak. Biologik nazorat qilish orqali zararkunandalar bilan kurashishda tabiiy yirtqichlar yoki maxsus parasitoid hasharotlar qo'llanilishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki mevali va manzarali daraxtlarning bargxo'r zararkunandalari daraxtlarga turli xil zararli ta'sirlarini ko'rsatadi. Bu zararkunandalar bilan kurashish uchun zamonaviy va ekologik toza usullarni qo'llash zarur. Kimyoviy vositalar bilan birga, biologik nazorat va o'simliklarni to'g'ri parvarishlash, zararkunandalar bilan samarali kurashishda yordam beradi. Daraxtlarga zarar yetkazadigan bargxo'r zararkunandalar bilan kurashish uchun muntazam monitoring va samarali qishloq xo'jalik usullarini qo'llash muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Agricultural Insect Pests of the Tropics and Their Control" C. B. Huffaker, P. S. Messenger (1976)
2. "Integrated Pest Management in Agriculture" G. S. Dhaliwal, M. Arora (1998)
3. "Biological Control of Pests in Agroecosystems" R. L. Hill, R. G. Parker (2003)
4. "Insect Pest Management in Agriculture" T. S. Bellows, C. A. Altieri (1999)